

Красовська Л.О.

Заслужена артистка України, доцент кафедри «Естрадний спів», Харківська державна академія культури

МУЗИЧНА ВИРАЗНІСТЬ У ВОКАЛЬНИХ ТВОРАХ

Анотація. Показано спів як одну з форм мистецтва, який служить для передачі почуттів та настрою.

Ключові слова: спів, дикція, вокал, техніка естрадного вокалу.

Аннотация. Красовская Л.А. Музыкальная выразительность в вокальных произведениях. В статье показано пение как одна из форм искусства, которое служит для передачи чувств и настроения.

Ключевые слова: пение, дикция, вокал, техника эстрадного вокала.

Annotation. Krasovska L.O. Musical expressiveness in the part-songs. Singing is shown as one of forms of art, which serves for the transmission of senses and mood.

Keywords: ripened, diction, vocal, technique of vaudeville vocal.

Надійшла до редакції 04.03.2011

Постановка проблеми. Спів, як одна з форм мистецтва, служить для виразу художніми засобами змісту, для передачі почуттів, настрою, які бажав виразити автор. Вокал служить технічною базою співу, як інструмент служить музиканту. Але на відзнаку від інших форм музичного мистецтва, у співі, окрім звуку (вокал), приймає участь й живе слово. Розвиток вокальної техніки є необхідним бо відрізняє виконання складних творчих задач. Якщо формування звуку називається вокальною технікою або просто словом «вокал», то формування слова називається дикцією. Робота над дикцією дуже трудомістка та займає багато часу у співака. Гарна дикція – ознака високої вокальної культури. Від того як донесено до слухача слово залежить виразність співу, його художня гідність

Процеси звукоутворення та словотворення проходять по різному й досягаються не залежними один від одного засобами: є звук без слова (вокалізація) і є слово без звуку (шепіт). Питання, пов'язані з вокальною технікою, належить ставити окремо від праці над дикцією, але заняття можливо проводити одночасно.

Дикція при співі спряжена з дуже небажаним явищем – «увязання» слова, тобто з ритмічним відставанням від мелодії. Як при русі (ходьбі) по занадто м'якому ґрунті ноги грузнуть й доводиться їх кожен раз витягувати, застосовуючи зайві зусилля й вибиваючись з ритму шагів, так й утрирована дикція може вибити виконавця з ритмічного руху мелодії.

Слова, утворені при співі, повинні знаходитися «попереду», тобто в буквальному сенсі на губах, на зубах, на кінчику мови, у передній частині рота, під носом. Артикуляція рота повинна бути вільною, без напруги. Нижня щелепа, у напівопущеному стані висить як у мішку, утвореним м'язами та шкірою підборіддя. Верхня губа злегка піднята. Вільна та чітка дикція досягається спеціальними уроками співу та особливо важлива для тих, у кого погана та неясна вимова від природи. Кращий ефект дає читання якого-небудь тексту пошепки без звуку, але так, щоб в приміщенні його можливо було почути на великій відстані. Робити це потрібно в різному темпі: спочатку чітко та повільно, вимовляючи перебільшено кожен гласну, потім повторювати швидше і на кінець шепотіти скоромовкою, добиваючись того, щоб не було ані запинки. Такими вправами рекомендується займатися щодня і результати їх з плином часу безумовно позначаються вельми позитивно. На чіткості дикції позначається акцентування слів, які мають першорядне смислове значення (підмет, присудок або характерне визначення). Не можна робити акцент однакової сили на всіх словах вокально-музичної фрази або виділяти будь-яке випадкове слово. Це перешкодить правильно донести до слухачів основний зміст твору. Слід врахувати, що виділяючи основне значення фрази ми полегшуємо собі й дикційне завдання: якщо з восьми слів слухач зрозуміє три основних, головних, то навіть не зовсім чітко почувши інші п'ять, він все одно за змістом доповнює їх і зрозуміє головне. Адже це дуже важливо з точки зору емоційного впливу.

Отже звук і слово формуються різними засобами. При співі звук виникає в результаті коливання повітряного стовпа голосовими звуками, після чого він посилюється резонаторами, куди ми його спрямовували. Слово ж утворюється в передній частині рота. Отже, місця формування звуку і слова не збігаються: слово – попереду, звук – далі і вище. Ось чому і при постановці голосу їх не рекомендується ототожнювати. Не можна звук направляти «вперед», тобто туди, де утворюється слово, але не потрібно і слово відводити «назад», за звуком. Бо при цьому воно втрачає яскравість і чіткість, у співака утворюється «каша в роті», дикція пропадає. При співі мусить виходити таким чином, щоб як би утворювався натяг від слова до звуку, при чому цей натяг не повинен обриватися. Інакше слово пропадає, а звук піде у потилицю, тобто втратить яскравість. Ось чому існує образний вислів «звук тягнеться як гума».

Така коротенько технологічна сторона співу. Оволодівши вокальною технікою співак може використовувати свою майстерність вже як засіб виразності: виконуючи ті чи інші композиції, він зосереджує увагу головним чином на передачі їх сенсу, на розкритті змісту і художніх відтінках. У цьому й полягає суть майстерності: співати грамотно, красиво й виразно.

«Співати як розмовляти» – крилата фраза повинна служити девізом, вона має на увазі поєднання виразності з технічно досконалою передачею мелодії.

Критерієм, з яким слід підходити до всіх прихованих питань, у співі є музична побудова фрази, яка визначається цілою низкою ознак. По-перше, в кожному тексті існують слабкі та сильні долі, які самі по собі створюють динамічну основу музичної фрази. По-друге, є ритмічний малюнок мелодії. По-третє, інтонації кожної мелодії мають свої кульмінаційні моменти, що підкреслюють смисловий бік фрази. Виспівуючи фразу за цими ознаками співак швидше за все досягне бажаної виразності. Аналізуючи всякий музичний твір чи окрему його частину, слід йти від загального до окремих складових, а не зупинятися на дрібницях, надаючи їм якийсь особливий сенс, інакше ці дрібниці можуть затулити основне.

Отже, музично-вокальна виразність вимагає попереднього вдумливого аналізу всього твору, що виконується. Якщо співак достатньою мірою розпоряджається своїм голосом і може домагатися різних музично-виразних фарб (отже, технічна сторона не викликає в нього ускладнень), то після теоретичного розбору твору він повинен «виспівувати» його, тобто шукати необхідні фарби для виразності. Цей процес виспівування може вимагати більших або менших зусиль в залежності від складності виконуваної композиції і здібностей самого виконавця. Проте твір, вже відпрацьований і підготовлений до виконання не завжди однаково звучить «на публіці» і співак не повинен бентежитися цією обставиною. Причин може бути багато. Іноді загальний тонус буває зниженим і звідси, більша ніж зазвичай, виконавська млявість. Іноді позначається зайве хвилювання, іноді голос не

«у формі». Але гарний виконавець повинен навчитися долати будь-який стан, настроїв, будь-які незручності. Питання самоконтролю для всякого співака найважливіший. Звичайно, дуже добре мати уважного і досвідченого спостерігача зі сторони, але в процесі виконання слід розраховувати тільки на власні сили, які треба навчитися правильно витратити. Без такого самоконтролю немислимо ніяке мистецтво.

Працюючи над технікою співу (над звуком і словом), не можна, зрозуміло, обмежувати себе одними вправами. Після деякого виспівування слід спробувати співати найпростіші мелодії зі словами, домагаючись виразності виконання. Співак-початківець не повинен намагатися відразу брати великі «бар'єри». Мелодії та їх тональності треба підбирати так, щоб теситура була в середньому регістрі і можна було без особливої напруги долати вокальні труднощі. Співак – початківець завжди повинен знати, що звук – не самоціль, що вокальними засобами він буде згодом малювати художні образи. Для цього він і повинен опанувати технікою, прийомами правильного звукоутворення.

При правильному володінні звуком співаку не страшні аніякі вокально-емоційні зусилля, зрозуміло за умови самоконтролю.

Але в той же час ніколи не слід вдаватися і в іншу крайність, тобто бравувати своїми вокальними можливостями і перевтомлювати голос. Потрібно рівномірно розподіляти сили відповідно до завдань, що диктуються вимогами виразності співу. Велике значення для виконавської майстерності має використання контрастних фарб: щоб досягти кульмінації, треба обов'язково її підготувати. Причому кульмінацію треба розуміти не як звукову силу, а як емоційну: іноді вона проходить на шепоті і тим не менш справляє велику вражаючу дію.

ТЕХНІКА ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ.

РОЗЩЕПЛЕННЯ. Що ж таке розщеплення?

Це прийом співу, при якому до чистого звуку домішується частка іншого звуку, нерідко представляє з себе немусичний звук, тобто шум. Один дихальний потік як би розщеплюється на два. До розщепленню відносяться прийоми народного співу (горловий спів народів Азії), а також субтон і драйв.

ДРАЙВ. Прийом розщеплення – «драйв» (його підвиди: гроумінг, рев, хрипкий голос, дет-вокал). При застосуванні цього прийому є легке відчуття в області м'якого піднебіння, ближче до носоглотки: немов «кішки дерли». Але не в якому разі не в області голосових складок (внизу, в глибині горла)

Ця незручність проходить вже через два-три дні, оскільки стінки носоглотки підлаштовуються під цей звук і перестають перенапружуватися. При виникненні кашлю або сильного першіння, вправу необхідно припинити і повернутися до занять на чистому звуці до досягнення більшої витривалості голосового апарату.

Правильно виконаний прийом залишає приємне відчуття прочищеного горла. Голос починає звучати краще і верхні ноти проспівувати легше.

СУБТОН. Спів з придигом. Варіанти цього прийому можна почути в джазі і поп-музиці, наприклад, у Tony Braxton, Cher або Tanita Tikaraly.

ОБЕРТОНОВИЙ СПІВ. Також відомий як «горловий спів». Використання розщеплення для виконання обертонів до основного тону дозволяє виспівувати двузвуччя. Характерно для далекосхідної музики (Тибет, Тува, Монголія та ін).

ФАЛЬЦЕТ. Спів без «опори». Дозволяє розширити діапазон в бік високих нот. Нерідко зустрічається в джазі і поп-музиці.

ЙОДЛЬ. Відомий як «тірольському спів». Полягає в різкому переході зі співу на опорі на фальцет. У сучасній музиці широко використовується такими виконавцями як Dolores O'Riordan (Granbergies), Alanis Morissette, Billie Myers та ін.. З деяких пір став поширюватися «зворотний Йодль», що полягає в різкому переході з фальцет на «опору».

Дуже низькі ноти, які неможливо заспівати нормальним голосом. Звук дуже специфічний, тому в музиці практично не використовується. Тільки у Britney Spears трошки в «Oops, I did it again».

Дуже суттєву для виразності співу роль грають ритм і темп.

Необхідно жити в темпі музики. Не можна бігти, коли композитор пропонує плавний, повільний темп. При цьому треба мати на увазі саме темп, а не ритм, який більш широко використовується в хореографічному мистецтві. Не можна впадати в автоматизм і не просто рухатися, а жити в темпі. Ритмічний рух – це тільки зовнішня ознака виразності на сцені. Темп є виразником внутрішніх емоцій. Він може й не збігатися з ритмікою музичної структури.

Висновки. Артист повинен володіти не тільки гарною технікою голосу. Він з такою самою майстерністю повинен навчитися володіти і своїм тілом, вивчити кожен його ракурс так, щоб в думках чітко уявляти собі, як виглядає з боку будь-який рух, будь-яка поза. Так як все виконане має бути гармонійним. Часом навіть незначна дрібниця, другорядна деталь може відвернути увагу глядача. У всякому художньому творі існує вокальний образ, який і зобов'язаний передати слухачам співак-художник. Це однаковою мірою стосується всіх вокальних напрямків. Вокальний образ, крім тембрового забарвлення голосу, доповнюється ще чисто емоційними фарбами. Тому необхідно глибоко і тонко розібратися в музичному матеріалі. Умовно кажучи, робота над вокальним образом розподіляється на три періоди. Перший – освоєння матеріалу, тобто розучування твору (інтонаційно та ритмічно). Другий включає технічну вокальну роботу, як кажуть, твір «вспівується». У цей час співак випробує всі свої вокальні можливості, приміряється на звуці кожна нота. Третій період – художня обробка даного твору. Тут співак повинен зуміти правильно прочитати музичний матеріал. Для цієї мети він зобов'язаний розібратися у всіх динамічних і темпових малюнках, які послужать основними віхами інтерпретації вокального образу. Спів – це вираження емоцій, і управляти співочим процесом найлегше за допомогою емоцій.

Література:

1. Менабени А., «Методика обучения сольному пению». – М., «Просвещение», 1987.
2. Прошина А. «Из опыта педагога-вокалиста: практические советы начинающим педагогам», М.: Музыка, 1976.
3. Тимохин В. «Выдающиеся итальянские певцы» Очерки. – М.: Гос. муз. издательство, 1962.
4. Волков Ю. «Песни, опера, певцы Италии». – М.: Издательство «Искусство», 1967, 220с.
5. Ярославцева А. «Зарубежные вокальные школы». – М.: Изд. ГМПИ им. Гнесиных, 1981.
6. Назаренко И. «Искусство пения» – М.: Музыка, 1965.
7. Шейко Р. «Елена Образцова: Записки в пути. Диалоги» – М.: Искусство, 1984.